

Hanefi Mezhebinde Mürsel Hadisin Delil Değeri*

The Value of Mursel Hadith in Hanefi Tradition

Tercüme Yapan / Interpreter
Orzasahet ORAZOV

Dr. Öğretim Üyesi, Bülent Ecevit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Zonguldak
Assistant Professor, Bulent Ecevit University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences,
Zonguldak, Turkey
(dostluk1991@gmail.com)

GİRİŞ

Fıkıh ilminin tarifi¹

Fıkıh, helal ve haram konusunu araştıran, (şerʿ) hükümlerin kısımlarından câiz ile fâsîdin arasındaki farkın ortaya çıkmasını amaçlayan, Müslüman toplumlarında ilim ehli ve sıradan insanlardan her kesin her zaman kendisine ihtiyaç duyduğu bir ilimdir. Ancak Deylem² Hz. Ali'den merfu olarak şöyle bir hadis³ rivayet etmektedir: "Kim ilmını artırır da, dünyada zühd-ü takvasını artırmazsa, o ancak Allah'tan uzaklaşmasını artırmış olur"⁴

* Bu çalışma Hanefi mezhep âlimlerinden Ali el-Kârî diye meşhur olan Nureddin Ebu'l-Hasan Ali b. Sultan Muhammed el-Herevî, el-Kârî'nin (ö. 1014/1605) *Fethu-bâbi'l-inâye bi Şerhi'n-Nukâye* adlı eserinin giriş bölümünde ele aldığı metnin tercümesidir. Tercümede, Ali el-Kârî'nin söz konusu eserinin 1997 Beyrut baskılı tahkiki neşri esas alınmıştır. (32-34).

- 1 Tercümesini sunduğumuz metinde özet olarak, genelde Hanefi karşıtı kimi ulema tarafından ileri sürülen söylemin aksine Hanefilerin reyden daha çok hadislerle değer verdikleri; Hanefilerin sünnete, kendilerini ehli hadis olarak gören Şafiilerden daha fazla bağlı kaldıkları; Şafiilerin, fıkhîta hadisle istidlâl konusunda, Hanefi âlimlerini anlamadan itham ettikleri gibi konular ele alınmaktadır. Yine metinde esas olarak, fıkhî konular bağlamında hadislerle istidlâl etme hususunda Hanefi-Şafii tartışması gündeme getirilmekle beraber, metnin günümüz açısından klasik ulema ile çağdaş âlimlerin sünnete-hadis olan bakış açısı farkını anlama bakımından da önemi haiz olduğu görülmektedir. Şöyle ki, risaleden anlaşılacak klasik dönemi ulemanın hadislerle ilgili tartışmaları zayıf hadisler çerçevesinde dönmektedir. Buna karşılık onların sahih hadislerle bir problemi olmadığı anlaşılmaktadır. İşte bu da bize eski ulemanın sünnet ve hadislerle olan yaklaşımı, ihtilaf ettikleri alanlarla, günümüzde bu konuyla iştigal eden âlimlerin yaklaşımını, duruşunu ve ihtilaf alanlarını ortaya koymaktadır. Bunun sonucunda da eskiden sahih hadislerle dayanarak üzerinde ittifak edilmiş olan kimi konular, günümüzde ihtilaf konusu olabilmekte, dolayısıyla da gelenekten önemli ölçüde kopuşlar ortaya çıkabilmektedir. Çalışmada şöyle bir yol takip edilmiştir: 1. Risalenin daha iyi anlaşılabilmesi için bazı değerlendirmelere yer verilmiş; 2. Metinde geçen âlimlerin kimliklerinin açıklanmış; 3. Önemli hadis istihlâhların izah ve tarifleri yapılmış; 4. Metindeki konuların anlaşılır hale gelmesi için konu başlıkları konulmuş; 5. Bazı konu ve kavramların anlaşılabilmesi için parantez içi açıklamalar yapılmıştır.
- 2 Ebû Şücâ' Şîrûye b. Şehredâr b. Şîrûye ed-Deylemî (ö. 509/1115). Daha geniş bilgi için bk. Mücteba Uğur, "Deylemî, Şîrûye b. Şehredâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 9, (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 266.
- 3 "Merfu hadis" şöyle tarif edilmiştir: "Söz, fiil ve takrir olarak, hâsseten Hz. Peygamber'e izafe olunan ve isnadı muhtasıl veya munkatı olan hadislerdir". Bk. Talat Koçyiğit, *Hadis Üsûlü (İlmu Mustalâhî'l-Hadis)*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1987), 118. Benzeri tarif için bk. Ebû Zekeriyya Nevevî, *et-Takrîb ve't-teysîr*, (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, 1987), 22-23; Zeynüddin Ahmed b. Ahmed ez-Zebîdî, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı, Tecrid-i Sarîh Tercemesi*, terc. Ahmet Nâim ve Kâmil Miras, (Ankara: Semih Ofset Matbaacılık, 1984), 1: 133.
- 4 Muhammed Abdür-rauf el-Münâvî *Feyzü'l-kadir şerhu'l-Câmii's-sağîr* adlı eserinde (c. 6, s. 50) Hâfız el-İrâkî'den naklen hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir. (bu bilgi, tercümesini sunduğumuz metne muhakkikini vermiş olduğu izahattan naklen alınmıştır). Bk. Nureddin Ebu'l-Hasan Ali b. Sultan Muhammed el-Herevî, Ali el-Kârî, *Fethu-bâbi'l-inâye bi Şerhi'n-Nukâye*, (Beyrut: Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1997), 1: 32.

Mürsel hadisi delil olarak kabul edenlerin görüşü

Bil ki, bizim (Hanefî) âlimlerimiz –Allah’ü Teâlâ onlara rahmet etsin– sünnete diğerlerinden daha çok tabi olmuşlardır. Nitekim onlar güvenilirliği bakımından müsned hadis gibi olduğuna itikat ederek, mürseli⁵ kabul etmede selefte ittiba etmişlerdir. (Mürsel hadisin kısımlarından olan) sahabe mürseli’nin⁶ kabulünde ise her hangi bir niza olmaksızın icma söz konusudur.

Taberî⁷ şöyle der: “Mürsel hadisi kabul konusunda âlimler icma etmişlerdir. (Hicri) ikinci yüzyılın başına kadar onlardan hiçbirinden mürsel hadisi inkâr ettiğine dair bir rivayet gelmemiştir”.

Râvî der ki, (Taberî bu sözlerle İmam Şafîi’yi kastetmiş gibidir.⁸ Nitekim buna “*et-Temhîd*” adlı eserinde Hâfız Ebû Ömer b. Abdilberr⁹ de işaret etmiştir. Buna göre, kim bizim ashabımıza: ‘sünnete muhalefet ediyorlar, rey ve kıyası itibara alıyorlar’ (sözünü) nispet ederse, kesinlikle büyük bir hataya düşmüş olur. Çünkü bize göre, Sahâbenin (rivayet ettiği) mevkuf hadis,¹⁰ kıyastan mukaddemdir. Keza zayıf hadis¹¹ de böyledir. Dolayısıyla, bizim zikrettiğimiz hususlara muhalefet eden kişinin karşı çıkması, fâsit görüşü ve yanlış kıyası sebebiyledir.

Hasılıkelam: Mürsel hadis cumhura göre delil olarak kabul edilir. Onlardan biri de İmam Mâlik’tir. Hafız Ebu’l-Ferec b. el-Cevzî¹² “*et-Tahkîk*” adlı eserinde Ahmet b. Hanbel’den (mürsel hadisin hüccet olarak kabul edileceğine dair) nakilde

5 Mürsel hadisle ilgili farklı tarifler olmakla beraber birçok muhaddisin ittifak ettiği tarif şöyledir: “Tabî’in sahâbiyi atlayarak: “Rasûlullah (a.s.) şöyle dedi”, veya “Rasûlullah (a.s.) şöyle yaptı” gibi sözlerle doğrudan doğruya Hz. Peygamber’den hadis nakletmesidir”. Koçyiğit, *Hadis Usûlü*, 99; Ayrıca bk. Nevevî, *et-Takrîb*, 26-27; Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî*, 1: 141 vd; Ali Arslan, *Hadiste Metin Tenkidi Prensibi Olarak Tarihe-Vakıya Aykırılık*, (Kastamonu: Töre Basım, 2013), 45-46.

6 Araçça tabiriyle Mürselu’s-Sahâbi: “Bir sahâbinin başka bir sahâbiden öğrenmiş olduğu halde bu sahâbinin ismini vermeyerek doğrudan Resûlullah’tan (s.a.s) rivayet ettiği veya Hz. Peygamber’le ilgili olup da bizzat görme ve duyma imkânı bulunmayan, dolayısıyla başka birinden öğrenmiş olması gereken bir olay hakkında naklettiği hadis”. Sahâbi mürseli addedilen hadisler metinde de belirtildiği üzere, sahâbilerin hepsi âdil sayıldıkları için makbûl görülmüştür. Bk. Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 8. Baskı, 2015), 214-215.

7 Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî (ö. 310/923). Daha geniş bilgi için bk. Mustafa Fayda, “Taberî, Muhammed b. Cerîr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 39, (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 314.

8 Taberî’nin yukardaki sözleriyle İmam Şafîi’ye telmihte bulunması konusunda benzeri açıklama için bk. Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî*, 1: 143.

9 Cemâleddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr el-Kurtûbî (ö. 463/1071), Mâlikî mezhebi fıkıh ve hadis âlimidir.

10 “İster muttasıl, ister munktâ olsun, sahâbeden kavil, fil veya benzeri bir yolla rivayet edilen hadistir”. (Bk. Nevevî, *et-Takrîb*, 23). Diğer bir ifadeyle sahâbeye ait *fiil*, *söz veya takrirlere* mevkuf hadis denilmektedir.

11 Zayıf hadis: “Sahîh ve hasen hadisin şartlarından birini veya birkaçını taşımamakla beraber mevzu (uydurma) olduğu da söylenemeyen hadis”. Aydın, *Hadis İstılahları*, 336.

12 İbnü’l-Cevzî diye muşhur olan Hanbelî âlimi Ebü’l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî (ö. 597/1201) ve *et-Tahkîk fi ehâdisi’t-Ta’lîk* atlı eseri ile ilgili geniş bilgi için bk. Yusuf Şevki Yavuz, ve Ca-sim Avcı, “İbnü’l-Cevzî, Ebü’l-Ferec”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 20, (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 543 vd.

bulunmuştur. el-Hatîb ise “*el-Câmi*”¹³ adlı eserinde onun (Ahmet b. Hanbel): “Bazı mürsel hadis var ki, müsned hadisten daha kuvvetlidir” dediğini rivayet etmiştir. Ashabımızdan İsâ b. Ebân¹⁴ da bu şekilde görüş beyan etmiştir. Mâlikî mezhebinden bir grup ise şöyle demiştir: “Mürsellers, müsnedlerden daha evlâdır. Bunun nedeni şudur: Birisi sana müsned hadis zikretse, isnadda adlarını zikrettiği kişilerin durumlarını araştırmayı sana bırakır. Ancak, ilmi, dindarlığı ve güvenilirliği ile bilinen imamlardan birisi sana mürsel hadis rivayet etse, artık hadisin sahih olduğu kesinleşmiş olur. Böylece araştırmaya da lüzum kalmaz”. Ashabımızdan (Hanefiler) ve Mâlikîlerden bir grup da: “Biz, ‘mürsel hadis, müsned hadisten daha kuvvetlidir’ demiyoruz. Ancak, ‘hüccet/delil olma değeri bakımından ayırdırlar’ diyoruz” demişlerdir. Onlar bu görüşlerini teyit etmek için: selef ulehasının hadisleri mürsel, mevsul¹⁵ ve müsned olarak kullanmış olmalarını, bundan dolayı da seleften hiçbirinin (bu tür senedle hadis rivayet) eden arkadaşını ayıplamamış olmasını delil göstermişlerdir.

Mürsel hadisle ilgili İmam Şafîî’nin görüşü

İmam Şafîî mürsel hadisi - şu şartlar hariç- kabul etmemiştir:

1. (Mürsel hadis) başka bir vecihten, tarikten desteklenerek müsned olursa;
2. Mürsel olarak rivayet edilen bir hadisi, (farklı) bir (râvî), birinci (senedde) yer alan ricalden olmayan başka bir kimseden -mürsel olarak- rivayet ederse;
3. (Mürsel hadis) sahabe kavli ya da ilim ehlinin çoğunluğunun sözüyle desteklenirse;
4. İrsal yapan sadece âdil kimselerden¹⁶ mürsel hadis rivayet ediyorsa.

İmam Fahreddîn (er-Râzî (ö. 606/1210)) ve Âmidî (Ebu’l-Hasen Seyfuddîn, ö. 631/1233) de (mürsel hadisi kabul etme şartlarını) bu şekilde belirtmişlerdir.

13 Tam adı *el-Câmi’ li ahlâkı’r-râvî ve âdâbî’s-sâmi* olan Hatîb el-Bağdâdî’nin (ö. 463/1071) bu eserinde, hadis rivayetiyle meşgul olanların bu ilmin öğretimi sırasında uymaları ve uygulamaları gereken kurallardan bahsedilmektedir. Geniş bilgi için bk. İsmail Lütfü Çakan, “*el-Câmi’ li ahlâkı’r-râvî ve âdâbî’s-sâmi*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 7, (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 102.

14 Hanefî fakihî olan Ebü Müsa İsâ b. Eban b. Sadaka (ö. 221/836) İmam Muhammed’in öğrencisidir. Hayatıyla ilgili bk. Şükrü Özen, “İsâ b. Ebân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 22, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 481.

15 Mevsul (veya muttasıl) hadis: “İlk kaynağına, ait olduğu kimseye kesintisiz bir senedle ulaşan hadis”. Aydın, *Hadis İstihlaları*, 183.

16 Burada “Adil” kelimesi “Âdil” anlamında olup: “Dinin hükümlerine uygun yaşayan, halk nazarında şahsiyetini zedeleyecek söz ve işlerden kaçınan kimse” (yani, hadis rivayeti konusunda kendisine tam güvenilen kişi) demektir. “Böyle bir kimse zabt niteliğine de sahipse, hadis nakli hususunda güvenilir biri sayılır”. Aydın, *Hadis İstihlaları*, 15-16. Ayrıca konuya dair “Mürsel” hadislerle ilgili geniş bilgi için Selahattin Polat’ın *Mürsel Hadisler ve Delil Olma Yönünden Değeri*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010) adlı eseri ile, Mansur Koçinkağın “İmâm Şafîî’nin Mürsel Hadis Anlayışı” *Journal of Intercultural and Religious Studies*, number 7, (İstanbul: 2014): 61-80) adlı çalışmasına bakılabilir.

İbn Hâcib¹⁷ şöyle demiştir: İmam Şafîî (bu konuda) şöyle bir eleştiriye maruz kalmıştır: Denilmiştir ki: Şayet (mürsel hadis) müsned hale getirilirse, (mürsele ihtiyaç kalmaz), müsnedle amel edilir. Bu (pratikte) var olan bir şeydir. Şayet (mürsel) müsned hale getirilemezse, (delil olma yönünden) makbul olmayan (bir mürsel) benzeri bir (mürsel hadisle) birleştirilmiş olur. Ancak (bu) ikinci şık, (hakikatte) varit olmuş bir şey değildir. Zira bu durumda ya zan ortaya çıkar ya da güç kazanır.

Meramların hakikatlerini en iyi bilen tüm eksikliklerden münezze olan Allah'tır.

Mütekaddimîn ve müteahhirîn âlimlere göre mürsel hadisin diğer hadis çeşitleri arasındaki yeri

Sonra bil ki, müteahhirîn âlimler, bizim Hafız ibn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1449) *Şerhu'n-Nuhbe* adlı eserine yazmış olduğumuz şerhimizde de belirttiğimiz üzere, hadisleri sahih,¹⁸ hasen,¹⁹ zayıf, mürsel, münkâtı,²⁰ mudal²¹ gibi hadis usulünde bilinen kısımlara ayırmışlardır. Sonra (yukarıdaki sıralamadan da anlaşılacağı üzere) mürsel ve ondan daha düşük olanları bu nedenle reddetmişlerdir.

Ancak seleften olan mütekaddimîn ulema -İmam Mâlik'in *Muvatta'*ında yaptığı gibi- bunlardan hiçbirini reddetmemişlerdir. Bu onlara göre mürsel, sahih, hasen hadis arasında bir fark görmemelerinden ileri gelmektedir. Zira onlar münkâtı ve mudal (hadisler) için de mürsel (tabirini) kullanmışlardır.

Buna göre bize muhalefet edenler, bizim mürsel hadislerle delil getirdiğimizi görünce, kendi istilahlarınca bu hadislerin zayıf olduğunu söylemişlerdir. Yine kendi iddialarınca bizi sahih ve hasen hadislere muarız olan zayıf hadislerle amel eden kimselere nispet etmişlerdir.

Konuyu bu şekilde delillendirmemizi gerekli kılan neden

Sonra, Tahâvî (Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed, ö. 321/935), Ebu Bekir Râzî (el-Cessâs, ö. 370/981), Kudûrî (ö. 428/1036) gibi mütekaddimîn âlimlerimiz, eserlerinde sünnetten deliller getirmeye, onu incelemeye, (hadisin) sahih, hasen, zayıf ve sair olduğunu beyan etmeye özen göstermişlerdir. Ancak bu konuda

17 Ebû Amr Cemâlüddîn Osman b. Ömer b. Ebî Bekr b. Yunus (ö. 646/1249). Daha geniş bilgi için bk. Hulusî Kılıç, "İbnü'l-Hâcib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 21, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 56.

18 Sahih hadis: Adalet ve zabt şartlarını hâiz râvilerin, Hz. Peygamber'e kadar uzanan muttasıl bir isnadla rivayet ettikleri şâz ve illetten âri müsned hadislerdir". Nevevî, *et-Takrib*, 11; Koçyiğit, *Hadis Usûlü*, 89.

19 "Adalet şartını hâiz olmakla beraber zabt yönünden, sahih hadis râvilerinin derecesine ulaşamayan kimselerin, muttasıl isnadla rivayet ettikleri şâz ve illetten âri hadislerle" hasen hadis denilmektedir. Koçyiğit, *Hadis Usûlü*, 94.

20 Münkâtı hadis: "İsnadında bir râvisi düşen veya müphem bir râvi zikredilen hadislerdir". Koçyiğit, *Hadis Usûlü*, 101. Hadisin farklı tarifleri için bk. Aydın, *Hadis İstilahları*, 209.

21 Mudal hadis: "Senedinde peş peşe iki veya daha fazla râvi atlanmış/eksik olan hadis". Aydın, *Hadis İstilahları*, 194.

müteahhirîn âlimlerimiz kendilerinden önceki mütekaddimîn âlimlerin karara bağlamış oldukları (delillere) itimat ederek gerekli çabayı göstermemişlerdir. Bu da onların sünnetten ve şeriatın uzaklaşmakla itham edilmelerine sebep olmuştur. Ancak hiçbir kimseye bizim alimlerimizi bu tür çirkin bir haslete nispet etmesi doğru olmaz.

Şafii âlimlerin zayıf hadisi delil olarak kullanmalarına dair

Hal böyleyken, Şafiilerden muhalif olan bazı kimseler konuya vâkif olmadıkları halde bizim (Hanefi) arkadaşlarımızı lekelemeye çalışmışlardır. Ancak, İmam Ebu İshak (eş-Şîrâzî, ö. 476/1083) *el-Mühezzeb*, İmamü'l-Harameyn (el-Cüveynî, ö. 478/1085) *en-Nihâye* ve bu iki âlim dışındakiler de (kendi eserlerinde) zayıf hadislerle çoğu kere istidlâlde bulunmuşlardır. Nitekim, (Şafiilerin zayıf hadisi delil olarak kullandığına dair önce) mütekaddimîn (Şafiilerden) Beyhakî (Ebu Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali, ö. 458/1066), sonra da, müteahhirîn (Şafiilerden) Nevevî (Ebu Zekerîyya Yahya b. Şeref, ö. 676/1277) ve Münzirî (Ebu Muhammed Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdilkavî, ö. 656/1258) birçok mevzuda bu konuda izahatta bulunmuşlardır. Hatta İmâmü'l-Harameyn (daha da ileri giderek) zayıf hadisin, sahih hadis olduğunu söylemiştir. Ancak Şeyh Takîyyüddîn (Ebu'l-Feth Muhammed b. Ali, ö. 702/1302), İbnü's-Salâh (Ebu Amr Takîyyüddîn Osman b. Salahiddîn eş-Şehrezûrî, ö. 643/1245), Nevevî ve diğerleri İmâmü'l-Harameyn'nin bu konuda yanıldığını söylemişlerdir.

İşte, hadisleri zikretmeyi ve onları açıklamayı, bu hadisleri tahric edenleri tanıtmayı ve de hadisleri belirli hale getirmeyi bize gerekli kılan durum budur. Zira (örnek teşkil etmesi bakımından belirtmek gerekirse) *Hidâye* sahibi (Bürhâneddîn el-Merginânî, ö. 593/1196), fikhî içtihatları/dirâyeti, rivâyetle/hadislerle takviye ederken, (hadisleri) tahric sahibi kişilere isnad etmeksizin mücmel olarak zikrettiğinde, müteahhirîn âlimler tarafından (*Hidâye*'de zikredilen) kimi hadislerin (yukarda belirtilen müteahhiriin Hanefî âlimlerimizin yöntemine vakıf olmamaları nedeniyle) eleştirilmesine sebebiyet vermiştir. Başarıya ulaştıran ve yardım eden Allah'tır.

KAYNAKÇA

Ali el-Kârî, Nureddîn Ebu'l-Hasan Ali b. Sultan Muhammed el-Herevî. *Fethu-bâbi'l-inâye bi Şerhi'n-Nukâye*. nşr. Muhammed Nezar Temim ve Heysem Nezar Temim. Beyrut: Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1997.

Ali, Arslan. *Hadiste Metin Tenkidi Prensibi Olarak Tarihe-Vakıya Aykırılık*. Kastamonu: Töre basım, 2013.

Aydın, Abdullah. *Hadis İstılahları Sözlüğü*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 8. Baskı. 2015.

Çakan, İsmail Lütfü. "el-Câmi' li ahlâkı'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 7: 102, İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

- Fayda, Mustafa. "Taberî, Muhammed b. Cerîr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 39: 314, Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Kılıç, Hulusî. "İbnü'l-Hâcib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 21: 56, İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Koçinkağ, Mansur. "İmâm Şafîi'nin Mürsel Hadis Anlayışı". *Journal of Intercultural and Religious Studies*, number 7, İstanbul: 2014. 61-80.
- Koçyiğit, Talat, *Hadis Usûlü (İlmu Mustalâhî'l-Hadis)*. Ankara: Ankara Üniveristesi Basımevi, 1987.
- Nevevî, Ebû Zekeriyya. *et-Takrib ve't-teysîr*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1987.
- Özel, Ahmet. "Ali el-Kâri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2: 403-405. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Özen, Şükrü, "İsâ b. Ebân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 22: 481, İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Polat, Selahattin. *Mürsel Hadisler ve Delil Olma Yönünden Değeri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Uğur, Mücteba. "Deylemî, Şîrûye b. Şehredâr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 9: 266, İstanbul: TDV Yayınları, 1994
- Yavuz, Yusuf Şevki ve Avcı, Casim. "İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 20: 543, İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Zebîdî, Zeynüddin Ahmed b. Ahmed. *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı, Tecrid-i Sarîh Tercemesi*. Terc., Ahmet Nâim ve Kâmil Miras. 12 cilt. Ankara: Semih Ofset Matbaacılık. 1984.